

TEKSTOVI ZA ROŽA ŠANDORA

Ko su bili bećari

Krajem XVIII i početkom XIX veka bećarima su nazivani begunci-razbojnici a sama reč je iranskog Porekla, koja je posredstvom turskog i srpskog jezika dospela u mađarski jezik Habsburška monarhija često je ratovala, za to je bilo potrebno mnogo vojnika te je nasilna mobilizacija bila uobičajena. Posebno su bili dobrodošli, seoski momci preke naravi. Rekrutovani mladići imali su obavezu da deset godina služe cara, ratujući širom Evrope. Mnogi su se vraćali osakaćeni i obogaljeni, mnogi su i poginuli. Ko god je mogao dezertirao je ipostajao bećar, skrivajući se u gustim šumama ili u nepreglednim pustarama. Ako je begunac bio preke naravi, često nije imao neki izbor, postao je kriminalac, pljačkaš, neretko i ubica. Slavni bećari su naješće hajdukovali u Mađarskoj, sa svojim društvom, ređe samostalno, skrivajući se u gustim šumama Bakonja, na prostoru Alfelda između Dunava i Tise, široj okolini Segedina, nalazeći skrovišta u pustari ili kod jataka. Podrazumeva se da su svoje akcije izvodili i van ovih teritorija. Zbog odličnih konja i veštine jahanja bećari Alfelda su važili za «plemiće» među bećarima!

Slavni bećari

ROŽA ŠANDOR (1813 – 1878)

Šavanju Joška (1841 – 1907)

Šobri Joška (1810 – 1837)

Anđal Bandi (1760 – 1806)

Zeld Marci (1790 – 1816)

Bogar Imre (1842 – 1862)

Dokumenti, priče i legende o ovdašnjim bećarima, govore nam o ovčarima, govedarima, konjušarima i ljudima iz njihove okoline, sa tada još beskrajnih pustara. Živeli su po sopstvenim surovim pravilima, često nezakonitim, savršeno poznavajući teren, prilagođeni prirodnom okruženju, jer su samo tako mogli opstati. Do tridesetih godina XIX veka, u svesti stanovništva kao i u štampi, nedvosmisleno, njihova uloga je bila negativna, međutim, od tada postaju heroji u narodu. Naročito posle Košutove revolucije 1848. u kojoj su bećari, sa Roža Šandorom na čelu, aktivno učestvovali u bitkama. Otimali su od bogatih plen i delili sa siromašnima. U suštini, bili su odmetnici, neprilagođeni tadašnjim društvenim normama, u punoj fizičkoj snazi, vešti na oružju, odlični konjanici, lukavi i snalažljivi. Poticali su iz redova seoske sirotinje, mada ima primera, da su neki momci iz bogatih gospodskih porodica pošli sa bećarima, zbog avanturizma ili ih progone žandari. Narod je u svojim predanjima njihova dela pretočio u romantičan hajdučki život, videvši u bećarima rodoljube, borce protiv nepravde, protiv predstavnika vlasti (žandara) i ugnjetavanja. O tom životu su vremenom napisana i brojna književna dela.

- 2 -

Biografija Roža Šandora

Najpoznatiji bećar, kralj bećara, kako su ga često zvali, rođen je 16. jula 1813. u mestu Reske (Rösze) kod Segedina, iako, pojedini biografi, kao mesto rođenja, spominju Segedin – Donji grad (Szeged-Alsóváros). Oba podatka su tačna jer je Reske deo teritorije grada Segedina. Majka mu se zvala Eržebet Kantor (Kántor Erzsébet) a otac Andraš Roža (Rózsa András). Oca je izgubio još u ranom detinjstvu, jer su ga obesili kao konjokradicu. Po drugim izvorima, pretučen je nasrmt, prilikom jedne krađe u Bačkoj. Sve je to imalo veliki uticaj na njegov dalji životni put. Već kao desetogodišnjak, pokazao se kao izuzetno snažan i jak. Govorili su da je sposoban da obori na zemlju zdravog odraslog čoveka kao od šale. Bio je nepismeni pastir. Sa 23 godine 1836. prvi put je osuđen

zbog krađe goveda. Kaznu izdržava u zloglasnom segedinskom zatvoru Čilag (Csillag), odakle beži, ne podnoseći više svakodnevna batinanja i postaje begunac – bećar. Za njegovo ime vezuju se brojne bećarske avanture i 60 zločina koji su izašli na videlo. Ubio je dva vojnika, redara u Makou (Makó), pljačkao je salaše, krao konje i goveda, zbog čega su ga vlasti proganjale i bio je u stalnom bekstvu. Skrivao se na ogromnim pustarama Alfelda (Alföld) po salašima i u samo njemu poznatim skrovištima. Najčešće, utočište je nalazio kod porodice Veselka (Veszélka). 1845. upućuje kralju molbu za oprost od preostalog dela robijanja, u kojoj navodi da ima 32 godine, dojadilo mu je stalno bežanje i skrivanje i želi da živi kao pošten čovek. Molba je odbijena, jer mu nisu verovali da će promeniti svoj način života a potraga za njim postala je još intenzivnija. Ona nije urodila plodom jer su ga jataci po salašima i dalje skrivali. Imao je i pomagače među gospodom u gradu! Izbijanjem revolucije 1848. ukazala se nova prilika za Roža Šandora. Kao protiv uslugu za oprost, spreman je da kao dobar građanin i patriota oformi jedinicu od 150 konjanika, većinom bećara i odmah stupi u borbu. Županijsko veće je nakon dužeg dvoumljenja izglasalo podršku njegovom predlogu, obrazlažući svoju odluku stavom, da ako neko godinama izbegava hapšenje skrivajući se, taj savršeno poznaje teren pustare i može biti od koristi. Ako ga budu i dalje proganjali, postoji opasnost da će se priključiti neprijateljskoj strani, što bi bilo vrlo nepovoljno, jer bi tada protivnik koristio njegove sposobnosti. Vojno poverništvo izdaje potrebne dokumente o pomilovanju, da bi se 13. oktobra 1848. sa svojom oformljenom jedinicom priključio oslobodiocima. Svojim nesvakidašnjim izgledom, načinom borbe, jahačkim i drugim veštinama, bećari su često zbunjivali protivnika. Bili su uspešni i u borbama, iako je zbog nedostatka vojne discipline, jedinica rasformirana. Roža Šandor postaje konjušar u okolini Segedina i ženi se. Mlada se zvala Kati Bodo (Bodó Kati) sa kojom će imati i decu. Možda bi i nastavio sa poštenim načinom života, ali nakon sloma revolucije, žandari gone ne samo bećare nego i politički sumnjive. Ponovo ga proganjaju i zato je prinuđen da se ponovo skriva. U to vreme, Austrijske vlasti su uvele strahovladu u poraženoj Ugarskoj. Postavljeni su činovnici koji su se prosto takmičili ko će vernije služiti novoj vlasti. Eduard Gal (Gaál Eduárd), šef novoformiranog okruga, odluke revolucionarne vlade o amnestiji proglasio je nevažećim. Naredio je da se Roža Šandor uhapsi i ponovo osudi i za amnestijom oproštene grehe. 15. novembra 1849. poslao je tri žandara i 12 vojnika da ga uhapse, ali je uspeo da pobjegne. Osumnjičen je čak i da upravlja organizacijom koja se bavi revolucionarnim aktivnostima! Raspisana je poternica, za ono vreme neuobičajeno visoka – 10.000 kruna, živ ili mrtav! Uprkos poternici, nisu mogli još dugo ga uhvatiti, sve dok ga 1857. njegov kum, izvesni Pal Katona (Katona Pál), salašarski gazda iz Segedina, nije izručio pandurima. Suđenje je održano februara 1859. Otkako je učestvovao u revoluciji, imao je veliku popularnost u narodu i zbog toga nisu smeli da ga osude na smrt. Presuda je bila doživotna robija. Odsluženje kazne započeo je u tvrđavi grada Kufštajn (Kufstein, Austrija), pod strogim nadzorom, do 1865. godine. Premeštaju ga u Terezienštadt (Theresienstadt – danas Terezin, Češka) a potom u Petrovaradin. Amnestijom 1868. pušten je na slobodu. Pokušava da živi pošteno, ali je to zbog predrasuda bilo skoro nemoguće. Okupivši ponovo bećare, pljačka poštanske kočije i vozove. Kod Kišteleka (Kistelek, Mađarska) prilikom pljačke voza, ranjen je u koleno i ponovo je uhapšen. Zbog pljačke sa ubistvom osuđen je na smrt, da bi presuda bila preinačena na 20 godina robije. Uspeo da pobjegne iz zatvora. Gedeon Radai (Ráday Gedeon), kraljevski poverenik hapsi ga 12. januara 1869. Tri godine kasnije, 1872. osuđen je na doživotnu robiju a od 5. maja 1873. kaznu izdržava u Samošujvaru (Szamosújvár-danas

Gerla, Rumunija). Radi kao krojač a kasnije zbog narušenog zdravlja i slabosti, zaduženje mu je bilo pletenje čarapa! Teško bolestan, umire u ovom zatvoru 22. novembra 1878. u 65. godini od tuberkuloze. Još za života o njemu su stvorene legende i ispevane pesme u narodu. Njegovim pojavljivanjem izraz „bećarsko poštenje” (betyárbecsület) dobija pravi smisao. Bio je istinski delilac Pravde, ne samo u narodu, već i među ostalim bećarima. Tadašnji izvori govore da je uzimao plen samo od bogatih, a prema drugima da je bio široke ruke. Plen je uvek delio na ravne časti, za sebe nikada nije uzimao više nego što je davao drugima. Zauzimao se i za porodice svojih prijatelja i jataka, ako bi bili u nevolji. U narodu je stekao veliko poštovanje: on je heroj i vitez, zaštitnik slabih, siromašnih i žena(sic!), pravedan je, istrajan borac protiv nepravde, odličan konjanik i patriota. Štićenici Roža Šandora često su ga idealizovali do te mere, da su mu pripisivali nemerljivu natprirodnu

moć koju su mu darovale veštice i govorili da „ njega neće ni metak jer je rođen pod sretnom zvezdom” (u originalu na mađarskom „Rózsa Sándort nem fogja a golyó sem, mert burokban jött a világra”). Sebe je smatrao nekom vrstom biča Božjeg koji ima svoju posebnu misiju u ovozemaljskom životu i time se izdvajao od drugih bečara.

Vreme nije izbrisalo legende i sećanja vezana za Roža Šandora. Njegova harizmatična ličnost i buran život poslužili su kao inspiracija za književna dela, pozorišne predstave, filmove i TV serije. Po njemu su dobile ime, ne samo čarde već i ulice i poneki trg.

Zanimljivosti (1. deo)

*

Po prvobitnom zanimanju Roža Šandor je bio pastir, i gle, kasnije kao bečar nije ostao neveran svojoj struci: napravio je ozbiljnu karijeru kao „pastir naroda”!

**

„Roža Šandoru je i konj obrnuto potkovan, da kad odlazi, misle da dolazi.”
(narodno verovanje)

Roža Šandor je bio toliko harizmatičan, da su ga za vreme robijanja u Kufštajnu, pokazivali za novac, nedeljom na pijačnom trgu. Mnogi su hteli da ga vide.

Roža Šandor je bio jedini nepolitički zatvorenik u Kufštajnu.

- 4 -

Kada se rodio, besnela je oluja i zbog toga je bio preke naravi.
(predanje)

Roža Šandor je pismen koliko i njegov konj !
(poruga)

„Niti vidi, niti čuj, jer će te pojesti rida krava” (Odnosno, progutaće te vatra)
(izreka Roža Šandora)

Roža Šandor na Ludaškom jezeru

Delovi Ludaškog jezera zarasli su u gustu trsku, ispresecani skrivenim lavirintima, poznati samo okolnom stanovništvu, pružali su nekada odlično skrovište narodu od turske vojske. Znajući to, Roža Šandor i drugi bečari, beskućnici iskoristili su ovaj, u okolini Subotice, jedinstveni vodeni svet, nalazeći u njemu idealna mesta za skrivanje. Brojni dokumenti i predanja govore nam da je Ludaš sa okolinom bio poznat po bečarima i da je i Roža Šandor više puta «boravio» u ovim krajevima. Za to

postoji više razloga. Pored odličnih uslova za skrivanje, važnu ulogu imao je i put koji je povezivao Suboticu i Segedin. Prolazio je nešto severnije od današnjeg, i bio je vrlo «frekventan» za to vreme, što je predstavljalo idealan teren za akcije bečara. Na tom putu postojale su dve čarde: subotička i segedinska, kako su ih tada zvali (po arhivskim dokumentima iz XVIII veka). Nalazile su se na granici dve susedne županije: Bač-Bodrog i Čongrad (Bács-Bodrog és Csongrád megyék). Tu su navraćali i bečari, po predanju i Roža Šandor, koji je imao skrovište u obližnjoj gustoj šumi, brižljivo maskirano granjem. Tu se često bežeći iz čarde skrivao zajedno sa konjem. Jakab Šrejer (Schreier Jakab), subotički trgovac, poznat u narodu kao veliki prevarant i licemer, 19. marta 1851. javlja kapetaniji grada, da ga je prethodno veče na granici dve županije, napao Roža Šandor sa još dva bečara i opljačkao ga odnevši mu putnu ispravu i 40 forinti. Vrlo je verovatno da je Roža Šandor već od ranije poznavao oholog trgovca, znao je za njegove mahinacije, zato je bio željan osvete. U Hajdukovu na glavnom putu, bila je poznata Fekete čarda (Fekete csárda) ucrtana na jednoj karti još 1831. Stara vrba pored čarde poznata je po tome što je navodno Roža Šandor za nju vezivao konja dok je boravio u čardi. Dešavalo se i to da se sa konja popeo na drvo, sakrivši se na taj način od žandara u gustoj krošnji. Konju je «naredio» da se da u trk. Kada su žandari otišli, prodornim zviždukom pozvao je konja, skočivši iz krošnje uzjahao ga i mirno odjahao. Koliko su žandari bili nemoćni u nameri da uhvate «kralja» bečara, svedoči sledeća priča: Roža Šandor je iznenada došao na salaš gazde Bitea (Bite) na Bibic-hatu (Bibichát). Preskočivši na konju, nisku zemljanu ogradu reče domaćinu „Vodu daj al’ brzo”. Domaćin mu ponudi vino, međutim on to odbija rekavši malo kasnije „Mene gone žandari susedne županije, a kad stignu, samo im reci da ću ih sačekati kod Buđi (Bugyi) čarde”. Gazda Bite je preneo poruku žandarima ali oni odlučiše da je bolje po njih, da prestanu sa gonjenjem.

- 5 -

Najpoznatije njegovo skrovište na Ludašu je malo ostrvo u severnom delu jezera koje i nosi njegovo ime – ostrvo Roža Šandora (Rózsa Sándor szigete), ali ga zovu još i Ostrvo veštica (Boszorkánysziget). Za ovo ostrvo se vezuje sledeća priča: panduri su saznali da se Roža Šandor sa ukradenim blagom sakrio na ostrvu. Znajući da ga panduri jure, napravio je više lažnih prolaza kroz močvarni teren i trsku, kako bi ih zavarao. Panduri su nakon nekoliko «kupanja» ipak našli skrovište, njega tamo više nije bilo a u buradima umesto blaga, našli su svinjske dlake!

Lični opis Roža Šandora (prosleđen u Suboticu 18.septembra 1837.)...

«Roža Šandor je dvadesettrogodišnji osuđeni robijaš iz Segedina, vitkog je stasa, mršav, tankog čistog lica, plavičaste kose, isto takvih obrva, plavook , ima dugačak nos, nema brkove – pobegao je sa posla 8. jula 1837. godine u gvozdanim okovima, u košulji i gaćama.»
(prevod originalnog teksta)

...i sa poternice od 26. februara 1856.

„Ima oko 43-44 godine, srednjeg je, više malog rasta i zdepast, plavokos, sa brkovima uvijenim na gore, špicastim i riđe-plavim, sivim očima, sumornog pogleda, lica mršavog, uskog bledog sa mrljama, dugog nosa, širokih nozdrva, širokih usana, zdravih i čistih zuba, ispupčene vilice, velikih ušiju. Nosí crni okrugli šešir. tamnoplave pantalone sa žutim dugmadima, prsluk ili kabanicu – kreće se nekad kočijama, nekad peške nekad na konju”
(prevod originalnog teksta)

Društveno-ekonomski uslovi u XIX veku - veku bečara

Početak XIX veka obeležavaju reforme širom Evrope usmerene na preuređenje društvenih odnosa i privređivanja. Kapital i industrijalizacija menjaju svet i političke odnose. Habsburška monarhija je na polju ovih reformi, zaostajala za tada razvijenim zemljama. Ratovi su iscrpeli carsku kasu, novi su na pomolu, sve je više dezertera i sirotinje, uvode se novi nameti čak i za aristokratiju, vlast je sve bezobzirnija, nije rešeno pitanje kmetova. Reforme su vrlo spore. Značajne promene nastaju tek od 1825. i traju do izbijanja mađarske revolucije 1848. a u literaturi ovaj period se naziva doba reformi.

- 6 -

Nastaju brojne socijalne, privredne i kulturološke promene, usvajaju se uredbe i zakoni koji omogućavaju razvoj i jačanje građanskog sloja u društvu, jača nacionalna svest, rešava se pitanje kmetova, jača uticaj obrazovanih građana, naučnika i umetnika. Nakon sloma revolucije, zahvaljujući i sve većem prilivu privatnog kapitala iz inostranstva, jača industrija i železnica. Zbog ratova koji se i dalje ponegde vode, cene žitarica rastu. Da bi se stvorilo jedinstveno tržište na teritoriji monarhije, 1850. ukidaju se carine između Austrije i Ugarske a poljoprivredni proizvodi namenjeni za izvoz sa ovog područja postaju vrlo kurentni što se u suštini negativno odrazilo na razvoj industrije. Međutim, političke odluke Beča, stvorile su nove tenzije. Drakonske mere kažnjavanja političkih neistomišljenika i učesnika revolucije, koje je od 1849. do 1851. sprovodio Hajnau (Julius Jacob Haynau, 1786-1853) zbog čega je i smenjen, a zatim Bahov apsolutizam (Dr Alexander von Bach, 1813-1893) do 1859., uslovlili su nepoverenje, šta više, mržnju prema centralnoj vlasti. Uvodi se apsolutni centralizam, porezi se stalno povećavaju, štampa je pod cenzurom, u lokalnoj administraciji svaki službenik ima i „tutora” vernog vlastima (što je bilo izuzetno skupo), izdvajaju se ogromna sredstva za izdržavanje stacionirane vojske, koja „čuva” vlast od naroda, a bezobzirnost žandara i pandura sve je izraženija. Uz sporadične oružane subobe, javlja se i jedan novi vid otpora u narodu gandijevskog tipa, danas bi se to zvalo građanska neposlušnost. Posle nagodbe Austrije i Mađarske 1867. politička situacija se bitno menja. Privreda je u usponu, nema nasilne mobilizacije, industrijalizacija je uveliko uzela maha, železnički saobraćaj sve više dobija na važnosti, stvara se novi sloj bogatih građana, tržište se širi, primetne su velike promene u društvu sa svim pozitivnim i negativnim uticajima na običan narod. A bećari? Bećarenje je bilo najizraženije u periodima nestabilnih i teških godina, bilo po ekonomskim, bilo po političkim merilima. Prilagođavali su svoje aktivnosti vremenu u kojem su živeli, pozitivne aktivnosti narod je prepričavao, ponešto i dodavao, unoseći iskonsku želju za pravdom, stvorivši na taj način večne legende.

Period u kome je Roža Šandor živeo, od 1813. do 1878. godine, bio je vrlo buran. Ogromne socijalne razlike, siromaštvo, ratovi, politička previranja, traume iz detinjstva i predrasude okruženja, prosto su predodredile njegov životni put. Iako ga narod slavi kao patriotu, istine radi, treba reći da je njegovo učešće u revoluciji 1848. često idealizovano. Učestvovao je u borbama, zadatak njegove čete kao slobodne jedinice, sastojao se u tome da rade ono, što su najbolje znali – da od neprijatelja otimaju stoku za ishranu revolucionarne vojske. Jedno je sigurno – njegov način otpora protiv vlasti nije bio nimalo „gandijevski”!

Zanimljivosti (2. deo)

*

Kada je 9. maja 1857. Roža Šandor uhvaćen, odneli su ga u Segedin, ali mu nisu sudili u tom gradu, jer se radilo o „poznatom liku”. Za to je oformljen poseban sud u Budimu. Suđenje je bilo vrlo detaljno i trajalo je dve godine. Interesovanje je bilo ogromno. Čak su prodavane i karte – zelena za jednokratno prisustvo, a crvena za ceo proces!

**

Molbu za pomilovanje i preinačenje smrtne presude (izrečene 22. februara 1859) na doživotnu robiju podržao je i car, Franjo Josip!

- 7 -

O danima robijanja u Kufštajnu, 1864. Nedeljne novine (Vasárnapi újság) izveštavaju: «Prisustvo Roža Šandora privuklo je mnogo posetilaca u tamnicu, sina pustare razgledali su kao da je retka zverka. On je to dostojanstveno podnosio, primajući od posetilaca duvan za lulu ili cigaru. Uvek je bio čist i uredan. Ako su mu se obratili na nemačkom, odgovorio je da ne zna nemački, mada se na suđenju pokazalo, da mu taj jezik nije baš nepoznat. Na dnevne šetnje u dvorištu zatvora, retko je odlazio, uglavnom je sedeo ili ležao u svojoj ćeliji na svojoj opakliji. Prozor mu je i zimi bio otvoren, telo očvrslilo u pustari lako je podnosilo vremenske neprilike.»

Čarde i pastirska hijerarhija

Čarde su specifični objekti ali i svojevrsne «institucije» vezane uz sistem salaša. Možemo ih definisati kao objekat za sastajanje pastira, čobana i ostalih ljudi (muškaraca) koji su čuvajući i napasajući krupnu i sitnu stoku boravili na letnjim salašima. Čarde u pustarama imale su negativan imidž, kao sastajalište i sklonište bečara i njihovih jataka, koji su često bili i krčmari u čardi a pojedinci i vlasnici. Težak i surov život u pustari, podgrejan točenim vinom i rakijom, dovodio je i do sukoba, najčešće između raznih pastirskih grupa. U pastirskoj hijerarhiji najviši status imali su konjušar (csikós) i govedar (gulyás) a najniži ovčar (juhász) i svinjar (kanász). Prvobitni status, ukoliko se dotični opredelio za bečarenje, ponekad je imao uticaja i na status kod bečara. Razvojem trgovine, čarde se podižu i pored puteva, kao neka vrsta preteče današnjih usputnih restorana i motela. Govorilo se da čarde imaju prozore na sve četiri strane sveta kako bi bečari na vreme opazili dolazak žandara. Izgradnjom železnice, napuštanjem ekstenzivnog gajenja krupne stoke i komasacijom, čarde u pustari gube značaj i propadaju. Nagli razvoj i porast drumskog saobraćaja ponovo oživljavaju čarde uz puteve ali i one zabačenije. Prilagođene su savremenim nomadima – turistima, sa specifičnom ponudom baziranoj na gastronomskoj tradiciji i očuvanju folklorne baštine.

Kako su 9. maja 1857. uhvatili Roža Šandora

Roža Šandor se uputio na salaš svoga kuma Pala Katone. U blizini salaša dva bivša pandura iz Segedina lovili su zečeve. Jedan od njih u poteri za zecom, ušao je u njivu pod žitom. Pridigavši se iz žita, bečar je viknuo na lovca: „Kako smete da gazite žito siromaha?» Lovac se krenuo prema njemu upitavši ga kako se zove. Bez reči, Roža Šandor je podigao karabin i pucao. Misleći da još ima nekoga u žitu, bivši pandur nije smeo da uzvрати pucanj jer je imao još samo jednu napunjenu cev, a drugom se puška zaglavila, još pre. Pobjegli su neznajući koga su sreli, ali ih je Roža Šandor prepoznao, sumnjajući odmah da ih je poslao Pal Katona kod koga se skrivao. Stigavši na salaš, Katoni je otpozdravio rečima «ne prilazi mi jer ćeš umreti». Opaklija mu se razgrnula i ukazao se napunjeni karabin sa navučenim orozom koji je držao u ruci. Videvši to, a znajući za preku narav i bečarski način razmišljanja Roža Šandora, Katona je na njega skočio i posle kraćeg rvanja oborio ga na zemlju, zahvaljujući samo tome, što se kralj bečara teže kretao u opakliji. Pri padu puška je opalila, ranivši Katonu u ruku. Prvo se na njih bacila Katonina žena, zatim i ostali ukućani, tako savladavši slavnog bečara, u neravnopretnoj borbi. Vežanog, odneli su ga u Segedin i predali vlastima. Čudnom igrom sudbine, slobodu je ovaj put izgubio zahvaljujući svom pouzdanom zaštitniku, od surove zime i kiše,

oluje i ostalih prirodnih nedaća pustare, ležaju pod nebom, često jedinim toplim domom i krovom nad glavom - **opakliji!**

ATILA DUNĐERSKI dipl. turizmolog